

Beti A. Riardon

SUŠTINSKI KONCEPTI, OSNOVNE PRETPOSTAVKE I FUNDAMENTALNE VREDNOSTI

Prevela Dragana Starčević

Problemi i pitanja koja ćemo preispitivati u okviru istraživanja seksizma i ratnog sistema posmatraćemo iz četiri glavne konceptualne perspektive: iz perspektive ratnog sistema, seksizma, feminizma i svetskog poretka. Svaki od ovih koncepata obuhvata niz potkonceptata i pretpostavki koje određuju konotacije tih konceptualnih termina. Ja nudim sledeće definicije ali ne kao potvrdu suštinskog značenja tih koncepata, već da bih razjasnila kako su ti termini korišćeni u ovom radu. Dajem ih takođe da bih izložila svoje sopstvene pretpostavke ali i zato što želim da dokažem tezu da te dve pojave, seksizam i ratni sistem, proističu iz istog skupa autoritarnih konstrukata. Iznosim ih da bih podstakla dalje razmišljanje o značenju ovih termina koji se široko koriste u diskusijama o miru i feminizmu, temama koje jedva da su konceptualno jasne.

Ratni sistem: nametanje patrijarhata

Moja upotreba termina *ratni sistem* odnosi se na naš takmičarski društveni poredak zasnovan na autoritarnim principima koji pretpostavlja nejednaku vrednost ljudskih bića i koji se održava prinudom i upotrebom sile. Institucijama koje u današnje vreme kontrolišu i primenjuju ovu silu vladaju male grupe ljudi, elite koje upravljaju globalnom ekonomijom i vode državne poslove. Te elite sačinjavaju muškarci iz industrijskih zemalja, pre svega iz Zapadnih, i većina njih obrazovana je da razmišlja na zapadnjački, analitički način. Iako njihov međusobni odnos u okviru struktura elite ima takmičarski karakter, postoji zajednički cilj koji te elite spaja, a to je održavanje njihove sopstvene kontrole i vlasti. U ostvarivanju tog cilja kod svih elita se može uočiti određeni stepen prilagođavanja i saradnje. Njihovo primarno takmičenje odvija se, prema tome, sa neelitama, sa većinom svetske populacije. Kontrola se vrši silom koja poprima oblik pretnji, zastrašivanja i, kada je neophodno, oblik nasilne prinude. Sistem kontrole zahteva da se kad god je moguće koriste samo zastrašivanje i pretnja silom, delom zato da bi se uštedeo trošak

neophodan za nasilnu prinudu ali najviše zbog toga da se većina stanovništva održi na nivou blagostanja koji je dovoljan da očuva njihovu proizvodnu sposobnost.

Ovaj fundamentalni cilj očuvanja proizvodne sposobnosti zahteva postojanje nivoa pod-elita u okviru opšte hijerarhijske strukture. Ove pod-elite, na primer, predsednici država klijenata, vojni službenici ili omiljene supruge, svakodnevno upravljaju proizvodnim funkcijama većine stanovništva. Njihov položaj je u značajnoj meri bolji od većine, iz čijih se redova uglavnom regrutuju, i ostavlja ih u uverenju da je služenje elitama i održavanje tog sistema u njihovom najvećem interesu. Oni pomažu da se očuva osnovni sukob između elita i većine kojoj se nameću kulturne norme, tradicionalni mitovi i političke ideologije. Njihova efikasnost zavisi od sposobnosti da se sami što je moguće više uzdrže od primene sile koju će sprovesti lakše zamenljivi pojedinci. Sa izuzetkom onih država koje su toliko militarizovane da državno nasilje ne mora da se prikriva, opšta karakteristika ovog sistema ogleda se u činjenici da što je viši nivo komande utoliko je on udaljeniji od stvarne upotrebe nasilja ili vođenja rata. Poput persijskih imperatora iz davnih vremena, koji su bitku posmatrali sa brda miljama udaljenog od bojnog polja, današnji imperijalni komandanti nuklearnog doba mogu da se ukrcaju u avion ili da se povuku u podzemne komplekse.

Ratni sistem prožima naš život i utiče na svaki aspekt društva od strukturnog do međuljudskog. Od volje većine zavisi da li će podržavati taj sistem, ako ne zbog fundamentalnog uverenja (koje pothranjuje ideologija i učvršćuju nagrade poput materijalnih povlastica koje stiže pobjednička strana) a ono iz straha, poželjno zbog pretnje koja dolazi izvan društvene jedinice koju kontroliše određena elita. Međutim, ako to zahteva kriza ili postojeći poredak, proizvodi se strah od izvorišta kontrole, dakle, od samih elita. Kako jedinice kontrole postaju sve veće, sve je veća i potreba da se dokaže sposobnost da se suparnici mogu pobediti, zauzeti ili, ako je neophodno, da im se mogu oduzeti sredstva koja mogu biti upotrebljena da se većina stanovništva održi na nivou blagostanja što će osigurati njenu dalju podršku tom sistemu. Dalja podrška se takođe obezbeđuje tako što se većina stanovništva održava u neznanju o sopstvenim interesima i u međusobnoj izolaciji, ali i podsticanjem takmičarskog duha u cilju sticanja povlastica koje im mogu dati samo elite. Kada podrška većine preta da izostane, elite tu većinu moraju ubediti da postoji opasnost spolja koja će zajednici naneti veću štetu nego njihova vlast. U suprotnom, moraju da pojačaju zastrašivanje, ili da

čak pribegnu prinudi i nasilju da bi mase držale pod kontrolom. Na taj način je ovaj sistem kroz istoriju ulagao neprekidne i značajne napore, pa čak i velika sredstva, u stvaranje vojnog potencijala za vođenje rata. Ja verujem da je takav sistem proizveo rat, a ne da je rat proizveo takav sistem. Autoritarni patrijarhat, koji se izgleda pojavio zajedno sa glavnim elementima "civilizacije" - ljudskim naseljima, organizovanom poljoprivredom, državom, i muškom dominacijom – izmislio je rat i služi se ratom da bi očuvao poredak koji je stvorio. (Anonimni autor/autorka, 1967).

Činjenica da ovaj sistem ili, da se poslužim Fornarijevom frazom, ova društvena institucija, ima duboke psihološke korene i služi za određene emocionalne potrebe odražava se u Fornarijevom konceptu "zastrašivača". Meni se čini da ovaj pojam dopunjava ideju o osećaju traume koja nastaje zbog ozbiljnih psihičkih povreda do kojih dovodi deljenje ljudskog potencijala na odvojene muške i ženske kategorije. Evo šta Franko Fornari kaže o ratu:

Ova organizacija ima dve bezbednosne funkcije i liči na ledeni breg čiji je jedan deo vidljiv dok je drugi sakriven u morskoj dubini. Prvi deo predstavlja odbranu od spoljne opasnosti (to jest, od pravog neprijatelja od krvi i mesa), dok drugi, skriveni deo, predstavlja nesvesni bezbednosni manevar protiv užasnog bića iz mašte koje nije od krvi i mesa već je sinonim apsolutne opasnosti (koju, na primer, doživljavamo u košmarnim snovima) i koje bismo mogli da nazovemo "zastrašivač".

Ako ostanemo na čisto vojno-političkom nivou, to jest, na spoljašnjem delu ledenog brega, najočiglednije i najuvreženije mišljenje glasi da nas rat štiti od neprijatelja koji ugrožava našu bezbednost, dakle, od *spoljašnjeg agresora*.

Ako se, međutim, poslužimo psihoanalizom kao instrumentom za istraživanje, instrumentom koji je specijalno izmišljen za istraživanje nesvesnog, otkrićemo da onaj potopljeni deo ledenog brega – nevidljivi deo rata kao organizacije za bezbednost – služi za to da nas brani od "zastrašivača" kao od apsolutnog, unutrašnjeg neprijatelja iz noćne more, u *procesu u kome se to užasno biće, koje u krajnjoj liniji ne možemo ni da uvredimo ni da povredimo, preobražava u spoljašnjeg protivnika od krvi i mesa sa kojim se možemo suočiti i koga možemo ubiti*. Ako sada za trenutak razmislimo o jedinstvenoj vezi koja postoji između ta dva sistema bezbednosti koja su uključena u rat, dolazimo do paradoksalnog zaključka da *rat jeste bezbednosna organizacija ne zato što nam dozvoljava da se branimo od stvarnih neprijatelja, već zato što on uspeva da pronađe ili da u ekstremnim slučajevima izmisli stvarne neprijatelje koje treba ubiti; i da bi društvo, kad ne bi bilo rata, verovatno ostavilo ljude bez odbrane od zastrašivača*

kada se on pojavi kao isključivo unutrašnji neprijatelj. (Kao što ćemo kasnije videti nešto slično se zaista dogodilo u slučaju kanačkih plemena.)

Tako stižemo do neverovatnog paradoksa da najvažnija bezbednosna funkcija nije ta da se branimo od spoljašnjeg neprijatelja već *da pronađemo stvarnog neprijatelja*. (Fornari, 1974, str. xvi-xvii. Kurziv u originalu.)

Potkoncepti ratnog sistema važni za ovu diskusiju su rat, ratovanje, militarizam i militarizacija. *Rat* – zakonom odobrena, institucionalno organizovana oružana sila koju vlast koristi da bi održala kontrolu nad društvom, da bi radila na ostvarenju opštih ciljeva, da bi štitila vitalne interese i rešavala sukobe – zasniva se na pretpostavci da su prinuda i upotreba sile krajnji i najefikasniji mehanizam za stvaranje i održavanje ovih željenih uslova. On ne isključuje alternative, ali se svi ostali pristupi smatraju sekundarnim po efikasnosti. "Bezbednost" države zavisi od njene sposobnosti da vodi rat. Rat je, prema tome, ozakonjen i institucionalizovan. On je konstantna činjenica u evoluciji socijalnih i ekonomskih struktura, podložan je pravilima i zakonom mu se garantuje građanska podrška; rat je uzdignut na pijedestal u verskoj tradiciji, racionalizovan u teologiji, ima pomoć nauke i razvijen je u psihološku paradigmu kroz koju posmatramo veliki deo ljudskog iskustva. Najznačajnije je to što je upotreba rata ekskluzivna privilegija – tačnije, sveti zabran – političkih elita, privilegija koju priznaje međunarodno pravo i ozakonjuje religija. Patrijarhat pothranjuje svoj centralni sistem uverenja tako što vođenje rata određuje kao isključivo pravo muških elita (uz nekoliko manjih i nekoliko mitoloških izuzetaka), u šta spada i donošenje zakona kao i posredovanje između ljudskog roda i Boga. Izazov koji savremeni feminizam upućuje ovim bastionima – oružanim snagama, vladi i crkvi – predstavlja podjednaku jeres (ako jeres shvatimo, naravno, onako kako je definišu i o njoj sude muške elite) i podjednako potresa svet kao svojevremeno Kopernikove ideje.

Ratovanje – skup veština, umetnosti i nauka u cilju izvođenja ratnih dejstava – podrazumeva da sredstva i mehanizmi za korišćenja oružanih snaga moraju biti sistematizovani i da se kontinuirano moraju usavršavati. Nauka je oduvek bila u službi ratovanja i imala je ogroman uticaj na tehnologiju. U naše vreme lavovski deo naučnih istraživanja i tehnološkog razvoja vezan je za povećanje ratne sposobnosti i usavršavanje tehnika za vođenje rata. Sfere nauke i tehnologije tradicionalno su bile zatvorene za žene, tako da postoji mišljenje da su na to isključivanje žena uticali ciljevi kojima su nauka i tehnologija služile. (Čilčiniski /Chilchinsky, 1978)

Preterivanje u traganju za efikasnijim sredstvima ratovanja često dovodi do stvaranja ratničke države. To se događa u slučajevima kada društvo neprekidno insistira na povećanju sredstava radi stvaranja veće borbene gotovosti u odnosu na stvarne ili potencijalne protivnike. Aktuelno eskaliranje trke u naoružavanju predstavlja primer takvog insistiranja. Tako su se Sjedinjene Države, Sovjetski Savez i mnoge druge zemlje pretvorile u ratničke države.

Militarizam – sistem uverenja koji podržava zakonitost vojne kontrole nad državom – zasniva se na pretpostavci da vojne vrednosti i vojna politika vode ka bezbednom društvu u kome vlada mir. Militarizam je korišćen da ozakoni kako ratovanje tako i civilnu prinudu i upotrebu sile (to jest, stvaranje nacionalne garde i milicije) u interesu “narodne bezbednosti”. Ne treba da nas iznenađuje, s obzirom na postojeći odnos između patrijarhata i ratnog sistema, da što je društvo više militarističko to je veća tendencija da bude i više seksističko jer su takve njegove vrednosti i institucije. Feministkinje su primetile taj odnos u slučaju nacističke Nemačke i u skorije vreme u slučaju Čilea.

Militarizacija – proces insistiranja na vojnim vrednostima, vojnoj politici i borbenoj gotovosti kao i često prebacivanje civilnih funkcija na vojne vlasti – pretpostavlja da kada se društvo nalazi u krizi ili kada mu preti opasnost, ta se kriza ili opasnost može najbolje prebroditi jačanjem vojske. Dva značajna pokazatelja militarizacije su javna potrošnja, posebno procenat ukupne potrošnje date u vojne svrhe, kao i diskusija o primeni ili konkretna primena vojnih mera kao rešenja za probleme i sukobe koji su suštinski političke ili ekonomske prirode. Treba zapaziti da u takvoj politici žene nemaju praktično nikakvu ulogu i da povećana vojna potrošnja ide nauštrb društvene potrošnje što se veoma negativno odražava na žene (Kelber, 1982). Militarizacija značajno doprinosi feminizaciji siromaštva. Rut Sivard (1982) navodi da će žene uskoro predstavljati najveću grupu svetskih siromaha.

Militarizacija evro-američkog društva posle Drugog svetskog rata odvijala se paralelno sa razvojem ženskog pokreta. S obzirom na hronološku povezanost ove dve pojave i na neke od radnih pretpostavki koje su zajedničke feminističkom i mirovnom pokretu, ta hronološka povezanost verovatno je više od puke slučajnosti. Bilo je sasvim očekivano da Filis Šlafli (Phyllis Schlafly), junakinja Nove desnice, pristupi pokretu za zamrzavanje upotrebe nuklearnog oružja pošto Amandman o jednakim pravima (za muškarce i žene, prim. prev.) nije prihvaćen u parlamentu. Veliki deo savremenog feminizma koji anatemiše Novu desnicu konceptualno je ukorenjen u apsolutnom

suprotstavljanju pojmovima rata, ratovanja, militarizma i militarizacije koji izrastaju iz negativnih muških vrednosti. Militarizam predstavlja preuveličavanje onih obeležja koja se uopšteno označavaju kao *maćizam*, termin koji je nekad imao konotaciju snage, hrabrosti i odgovornosti neophodnih za ostvarivanje muških socijalnih funkcija (Riardon, 1981, str. 6-10). Patrijarhat podržava militarističke koncepte i vrednosti, čije su strukture i prakse otelotvorene u državi, a koje stvaraju osnovnu paradigmu za sistem nacija-država. Na taj način u svim vidovima tog sistema postoje neizbežne seksističke predrasude koje su posebno snažne u pogledu pitanja vezanih za bezbednost, termin koji sve političke zajednice usvajaju u cilju sopstvenog opstanka. Bezbednost je glavni pokretač u stvaranju *vojske* - “struktura organizovanog nasilja koje kontroliše država” (Inlou /Enloe/, 1981).

Patrijarhat je, prema tome, glavno jezgro konceptualne strukture koja praktično određuje sve ljudske poduhvate, što javne što privatne:

Patrijarhat je skup vrednosti i uverenja podržavan od institucija i poduprt pretnjom sile. On navodno uspostavlja “prave” odnose između *muškaraca i žena*, između *žena i žena*, i između *muškaraca i muškaraca*. On nameće strukture po kojima jedni ljudi “prirodno” obavljaju muški posao a drugi “prirodno” obavljaju ženski posao. U skladu s tim, svaki muški posao se više ceni, pridaje mu se veći značaj i bolje se plaća. Patrijarhat pokušava da zavadi žene tvrdeći da bi svaka žena trebalo da upravo u odnosu sa muškarcem iskazuje najveću lojalnost, da u njemu traži zaštitu kao i ostvarenje ličnog identiteta...

Najzad, patrijarhat je destruktivna struktura za definisanje “pravih” odnosa između samih muškaraca. Muškarce u većini društava veoma rano uče da se ponašaju “muški”, da poštuju samo one muškarce koji se ponašaju “muški”, da se međusobno takmiče, da razmenjuju žene, da jedni od drugih kriju svoje strahove i saosećanje, da se drugačije ophode prema sinovima nego prema ćerkama. Sve ove dimenzije patrijarhata – njegove pretpostavke, vrednosti, podela rada – očigledne su i uvrežene u vojsci koja je najpatrijarhalnija institucija u već postojećem patrijarhalnom društvu. (Elster, 1981)

Vojska je, dakle, suštinsko oličenje patrijarhata; militarizacija društva predstavlja nekontrolisanu manifestaciju patrijarhata kao *otvorenog i eksplicitnog* oblika vladavine.

Seksizam i feminizam: sistem u krizi

Seksizam je sveprisutno višeglavno čudovište koje se na različite načine pojavljivalo u različitim istorijskim periodima i u različitim kulturama. To je sistem uverenja zasnovan na pretpostavci da su fizičke razlike između muškaraca i žena toliko značajne da bi trebalo da budu odlučujuće za praktično sve društvene i ekonomske uloge muškaraca i žena. U skladu sa takvim uverenjima nisu samo njihove reproduktivne funkcije određene polom, već je pol faktor koji vlada njihovim celokupnim životom, svim njihovim funkcijama u društvu i ekonomiji, njihovim odnosom prema državi i svim javnim institucijama, a posebno njihovim međusobnim odnosom. Seksizam se ispoljava u svim oblicima ponašanja od suptilnih gestova i jezika do eksploatacije i ugnjetavanja kao i u svim ljudskim institucijama od porodice do multinacionalnih korporacija. On je podjednako složen i sveprožimajući fenomen kao i ratni sistem. Malobrojni su ljudi koji mogu da izbegnu da ih oba ova fenomena socijalno uslove, a još je manje onih koji uspeju da ih prevaziđu.

Glavni temelj na kome počivaju seksistički stavovi ogleda se u uverenju da su muškarci biološki i intelektualno superiorniji od žena. Ovo uverenje dovodi do ponašanja poznatog kao *muški šovinizam* – do diskriminacije prema ženama koja obuhvata očigledne i opšte prihvaćene društvene, ekonomske i političke običaje i prakse kao i pravne institucije koje ozakonjuju i održavaju podređeni položaj žena. Muški šovinizam funkcioniše u svim sferama privatnog i javnog života. Pođimo od činjenice da su žene potčinjene očevima, muževima, pa čak i sinovima preko diskriminacije koja se prema njima sprovodi na poslu pa do njihovog isključivanja iz sfera moći, naročito iz tehnologije i politike. Ženski pokret je jedno vreme smatrao da muški šovinizam predstavlja i jezgro i glavnu manifestaciju seksizma. Ti termini su se upotrebljavali kao sinonimi. Međutim, kontinuirana istraživanja i razmišljanja jasno pokazuju da je seksizam daleko komplikovaniji i dublje ukorenjen od tako vidljivih i očiglednih aspekata poput šovinističkog ponašanja, ili čak ekonomske i političke diskriminacije prema ženama.

U stvari, muški šovinizam služio je ženama isto kao što bol služi telu – kao upozorenje na bolest ili disfunkciju. On je bio povod za sprovođenje mnogih socijalnih i zakonskih reformi u interesu zaštite ženskih prava. Praktično su sva društva izrazila osudu i počela da uvode zakone protiv otvoreno mizoginog ponašanja kakvo je sati (spaljivanje udovice na muževljevoj pogrebnoj lomači u Indiji, prim. prev.) bilo da je reč o praksi zasnovanoj na veri koja se sprovodi u Aziji ili na društveno-ekonomskoj praksi usmerenoj

protiv udovica i razvedenih žena u Evropi ili Sjedinjenim Državama. Iako su imale jedva uočljive efekte na uvrežene stavove, organizovane političke akcije ženskog pokreta dovele su bar do formulisanja opštih principijelnih stavova poput deklaracije Ujedinjenih nacija i nekih zakonom zabranjenih oblika diskriminacije.

Pokušaji da se prevaziđe diskriminatorna praksa nastala kao rezultat muškog šovinizma doveli su do stvaranja direktiva za utvrđivanje smernica o pravičnosti pri zapošljavanju, o jednakosti polova u programima obrazovanja i jednakosti u pravima pred zakonom, što su i bili politički ciljevi ženskog pokreta u razvijenim zemljama. U zemljama trećeg sveta takvi pokušaji imali su oblik programa za uključivanje žena u proces razvoja. Iako se primenom takvih mera sprečava isključivanje žena iz tog procesa kao glavnog oblika diskriminacije, nijedna od tih mera nije se na zadovoljavajući način pozabavila mizoginijom i ginofobijom koje leže u pozadini pomenutih diskriminatorskih praksi. Osećanja straha i mržnje prema osobi koja je nad vama imala apsolutnu moć izgleda da su skoro neizbežna. Verovatno da odnos između majke i malog deteta predstavlja najuniverzalnije oličenje apsolutne moći. Odnos zavisnosti u kome su pomešani ljubav, mržnja i strah i koji se, na primer, stvara između talaca i njihovih otmičara sličan je, po mišljenju mnogih feministkinja i nekih psihologa, odnosu koji većina ljudskih bića ima prema ženama (Čodorov /Chodoron/, 1978). Napori da se spreči ponovno uspostavljanje takvog ropstva postali su zajednička reakcija na iskustvo potčinjenosti apsolutnoj kontroli drugog. “Nećemo da smo ranjivi prema potencijalnom otmičaru ili tiraninu, bilo da je to ratoborni student bilo majka,” odgovaramo mi. “Pojedincima sa takvim potencijalom nemojte dati priliku da ga upotrebe. Ako ženama dopustimo da zauzmu mesta koja donose moć i uticaj, one nas ponovo mogu zarobiti kao onda kada smo apsolutno zavisili od njihovih tela u pogledu sopstvenog fizičkog opstanka, od njihove ljubavi prema našem identitetu i od njihovog potvrđivanja naše lične vrednosti.”

Činjenicu da strah proizvodi mržnju dokumentuju psihološka istraživanja i potvrđuje zdrav razum. Kada dvogodišnja devojčica u napadu besa vrišteći majci kaže “Mrzim te” ili kada pobesneli muž tuče svoju ženu, oni možda daju oduška istom primalnom osećanju. Mizoginija i ginofobija su destruktivni ali razumljivi uzroci muškog šovinizma i kod muškaraca i kod žena. Svi smo mi iskusili to ropstvo, tu nemoć zavisnog deteta pa se od nas ne može očekivati da budemo imuni na muški šovinizam kao na oblik seksizma.

Čak i kada iskustvo primarnog roditeljstva nije stečeno u odnosu sa ženom, pojedinci su i dalje podjednako podložni kako opštoj društvenoj ozlojeđenosti prema majci tako i sentimentalizaciji materinstva. Popularna osećajnost projektuje idealne predstave koje prevazilaze sposobnosti većine žena i na taj način ih izlažu ozlojeđenosti njihove dece koja osećaju da ih je njihova majka izneverila. Sve se ovo odigrava čak i u onim siromašnim društvenim slojevima gde ljudi nikada nisu čuli za Frojda ni za teorije popularne psihologije po kojima se majke okrivljuju za naše emocionalne probleme.

Možda bismo mogli da se nadamo da će promene u ovim socijalno ispoljenim stavovima nastupiti kao posledica novih, različitih obrazaca roditeljstva. Do danas nije obavljeno nijedno istraživanje ni sistematsko posmatranje dece koju su odgajili očevi, iako su bez sumnje očevi od samog rođenja odgajili na hiljade dece. Niko nije istražio da li i kako pomenuta činjenica dovodi do stvaranja razlika u psihološkom profilu takve dece. Danas sve veći broj dece vaspitavaju i očevi kao i majke tako da odrastanje dece ne zavisi u potpunosti od žene. Postoji, dakle, mogućnost da se obave neka sistematska posmatranja ovog tipa odgoja dece, što nam daje priliku da potpunije ispitamo odnos između odgajanja dece, seksizma i agresije.

Ne možemo zatvoriti temu roditeljstva a da ne primetimo da upravo naše iskustvo sa osobom koja za nas ima ulogu roditelja verovatno određuje kako vidimo sebe i kako formiramo stavove prema svetlu. Ljubav i pažnja se isto tako uče. Iako je emocionalna povezanost statusa žene sa ratom priznata više nego povezanost seksizma sa ratnim sistemom, muški šovinistički stavovi sentimentalizuju i trivijalizuju tu povezanost, prikrivajući njen stvarni značaj za produžavanje nasilja koje se vrši generacijama i za seksističku represiju.

Muški šovinizam takođe je uticao na pojmove muškog i ženskog, koji zaista služe kao norma za definisanje “muškarca” i “žene”, jer se muškarci i žene socijalno opažaju kao nosioci polnih uloga i kao pojedinci koje karakterišu muški i ženski atributi. “Pravi muškarac” mora da pokaže sve muške atribute, a “prava žena” sve ženske. Ti atributi su društveno određeni. Veoma mali broj tih atributa zasniva se na fizičkim obeležjima pre svega na sekundarnim polnim karakteristikama. Muškarac izuzetno jake muskulature može se smatrati muževnijim od muškarca sitnije građe, a žena izuzetnih oblina može se smatrati ženstvenijom od mršave žene. Međutim, atributi muškosti i ženskosti za koje se veruje da su zaista značajni bihevioralne su prirode tako da se u muškom ponašanju povezuju sa agresivnošću i samopouzdanjem, a u ženskom sa predusretljivošću i zavisnošću.

Na ovom mestu nije posebno značajno nabrajati čitav niz karakteristika koje određuju muškost i ženskost. Važno je, međutim, naglasiti da nametanje različitih oblika ponašanja muškarcima i ženama pojačava neke karakteristike ratnog sistema. U sledećem odeljku ćemo istražiti načine tog pojačavanja. Dve njegove verovatno najozbiljnije karakteristike su: a) dozvola koju većina društava daje muškarcima da udovoljavaju svojim agresivnim porivima dok ženama zabranjuju iskazivanje istih; i b) podsticanje muškaraca da budu takmičarski raspoloženi čak i u toj meri da se služe nasiljem da bi postigli uspeh dok kod žena obeshrabruju takmičarsko raspoloženje. Izuzetak je, naravno, podsticanje takmičenja među samim ženama u cilju “osvajanja” i “zadržavanja” muškarca. Muškarcima je takođe dozvoljeno da ispoljavaju gnev dok se od žena očekuje da ga potisnu. Čitav spektar ponašanja koja podstiču, i čak ozakonjuju, nasilje kao manifestaciju muškosti i muškog identiteta označava se pohvalnim, pa čak i moralnim ponašanjem u javnosti kao “osobenost veličine” koja ima dalekosežan uticaj na naš celokupni društveni etos.

Iako ta veza može biti manje očigledna, ženske karakteristike, naročito one negativne, mogu ojačati ratni sistem: zavisnost i potčinjenost su prihvatljiv i neophodan obrazac ponašanja za određena ljudska bića. Džen Oberg (1981) iznosi tezu da je potrebno priznati da postoji veza između rata i trke u naoružavanju i institucionalnog nasilja ekonomske eksploatacije, to jest, faktora zavisnosti i dominacije u svetskom sistemu ekonomije. Ovaj osnovni obrasc ponašanja zavisnosti i dominacije u okviru muško-ženskih odnosa može se smatrati faktorom koji ojačava održanje ratnog sistema.¹

Iako je zbog rađanja dece, ishrane beba, a verovatno i zbog izvesnih procesa vezanih za opstanak u pre-industrijskim društvima, izvesna podela poslova zasnovana na polnim karakteristikama bila neophodna, u savremenom industrijskom društvu diferencijacija polnih uloga u ekonomske i političke svrhe zastarela je i sve se više takvom smatra (iako nejednakost rodova opstaje). Socijalne i psihološke razlike se, međutim, čak i u razvijenom društvu, i dalje smatraju prirodnim tako da ne podležu planskim promenama ni svesnoj modifikaciji ponašanja. Iako se poslovi više ne oglašavaju kao “muški” i “ženski”, a žene se ponekad primaju na mesta koja su prethodno bila isključivo rezervisana za muškarce, većina muškaraca i žena i dalje se

¹ Socijalne i bihevioralne razlike između muževnog i ženstvenog kao i muškog i ženskog detaljno su istražene u dva prethodno citirana članka Beti Riardon (1980, 1981).

oseća sputanim zbog kruto definisanog društvenog oblika ponašanja i psiholoških očekivanja koje kultura povezuje sa polom. Još je značajnije što se takvi oblici ponašanja smatraju neophodnim zbog očuvanja reda, bezbednosti ili odbrane nacionalnih interesa.

Činjenica da kultura predstavlja ovekovečenje nasilja problem je koji većina istraživača priznaje. Međutim, činjenica da kultura takođe proizvodi agresiju i osujećuje totalitet ljudskog potencijala nametanjem kruto definisanih polnih uloga, još nije u potpunosti dokazana kao ni odnos tog nametanja prema društveno ozakonjenom nasilju. Upravo to nametanje koje pogađa i muškarce i žene predstavlja pravi problem seksizma.

Seksizam – nametanje specifičnog polom određenog identiteta, polom određenog niza ljudskih atributa i polom propisanih društvenih uloga - prema tome, smanjuje značaj kriterijuma koji nije zasnovan na rodu u razvoju pojedinca i svih ljudskih bića. Seksizam je, tako shvaćen, podjednako štetan za oba pola i predstavlja ozbiljnu prepreku za razvoj sintetizovanijeg i humanijeg ljudskog poretka; on doprinosi kako održavanju organizovanog nasilja prilikom ratovanja tako i strukturnom nasilju ekonomske eksploatacije, političkog ugnjetavanja i društvene diskriminacije.

Feminizam daje odgovor na ovaj problem, posebno ako se on ispoljava kroz muški šovinizam. Intelektualne i političke korene savremenog feminizma nalazimo u epohi prosvetiteljstva iz koje potiču moderna politička misao i naši moderni koncepti jednakosti i univerzalnih ljudskih prava. Feminizam je deo pokreta za ljudska prava koji insistira na jednakosti žena u najosnovnijem i najpotpunijem smislu te reči. *Feminizam* je uverenje da žene imaju istu društvenu i ljudsku vrednost kao muškarci i da razlike između muškaraca i žena, bez obzira na to da li su biološki uslovljene ili društveno izvedene, ne bi trebalo da predstavljaju osnov za diskriminaciju prema ženama. Pristalice feminizma, i muškarci i žene, tvrde da su žene celovita ljudska bića i da bi prema njima tako trebalo i da se postupa, kako grupno tako i pojedinačno. Feministkinje i feministi takođe insistiraju na tome da žene ne moraju da prihvataju muške vrednosti niti da ispoljavaju muške oblike ponašanja da bi dokazale da su im jednake, niti da obezvređuju ženske osobine, vrednosti i sposobnosti. Te ženske sposobnosti smatraju se važnom komponentom celokupnog spektra ljudskih sposobnosti koje je društvo dopustilo da se razviju kod žena a dozvolilo da atrofiraju kod muškaraca. Feministkinje i feministi pokušavaju da ženske vrednosti uvedu u socijalne i političke sfere iz

kojih su isključene. Ostvarenje ovog cilja, priznatog ali retko kad otvoreno artikulisanog, dovelo bi do dubokog društvenog preobražaja.

Savremeni feminizam je globalni fenomen koji se ispoljava na veoma različite načine. U stvari, ne može se reći da postoji feministkinja opšteg profila ili opšti feministički pokret, jer ima onoliko različitih ženskih pokreta koliko ima različitih okolnosti u kojima se žene eksploatišu i situacija u kojima se nad njima vrši diskriminacija. Svi ženski pokreti nisu feministički pokreti. Koncept feminizma je možda izazvao više sporenja unutar ženskih grupa nego unutar društva uopšte. Trebalo bi, međutim, primetiti da bi čak i da su feministička nastojanja ozbiljnije shvaćena u početnim etapama savremene faze, duboka i fundamentalna pitanja koja ona pokreću proizvela još veća sporenja. Protivljenje ženskim pravima bilo je javno organizovano i artikulirano samo u slučaju kada su žene pokretale specifične zakonske inicijative ili određeni tip aktivnosti koji favorizuje manjine. Ženske inicijative za prevazilaženje polne diskriminacije u većini slučajeva se ignorišu, ismejavaju ili im se podmeće namera da kuju “seksističku zaveru”, što je tako suptilna, tako stara, duboka i tiha taktika da često prolazi neprimećena. Tišina se retko remeti izuzev kada feminizam izlaže svoje stavove i ciljeve kao feminističke ili pod zastavom pokreta za oslobođenje žena. Od svih potkonceptata koji čine glavni koncept feminizma, ova dva se opažaju kao najradikalniji i kao najopasniji za postojeći poredak.

Pokret za oslobođenje žena – javno ispoljavanje savremenog feminizma zahteva oslobađanje žena od diskriminacije u okviru socijalnih i ekonomskih struktura koje ih zarobljavaju u večnu potčinjenost muškarcima i isključuju ih iz javnog života i vršenja političke i ekonomske moći. S obzirom na to da se pripadnice ovog pokreta koncentrišu na pitanja poput jednake zarade i obezbeđivanja javnih službi poput dečjih vrtića, oslobađanje žena pretilo da društvo liši neplaćenog ženskog rada bez koga društvo u svom sadašnjem obliku ne bi moglo da funkcioniše. Avet koja pretilo novčaniku i tradicionalnim definicijama muškosti i ženskosti, a koju stvaraju termini “feminizam” i “pokret za oslobođenje žena” izaziva oštru reakciju pravih muških šovinista, kako muškaraca tako i žena.

Pokret za oslobođenje žena po svojim upadima u sfere javnog života i profesionalne hijerarhije u suštini predstavlja zapadnjački pokret koji je najaktivniji u Sjedinjenim Državama i Evropi. Iako je svoju terminologiju i neke od strategija pozajmio od potlačenih manjina i kolonijalnih naroda koji se bore protiv rasizma i tradicionalnog imperijalizma, on još uvek ima

zanemarljivo mali kulturni ili politički značaj za zemlje trećeg sveta u pogledu taktike i specifičnih pitanja. U stvari, njegove posledice mogle bi da budu štetne za žene iz trećeg sveta zbog borbe za ekonomsku ravnopravnost žena koje žive u daleko privilegovanim delovima sveta, a unutar izuzetno neravnopravne globalne ekonomije.

Pravičnost i jednakost su osnovni i suštinski ciljevi feminizma i pokreta za oslobođenje žena, a u izvesnoj meri i svih ženskih pokreta. Ženski pokreti predstavljaju, najjednostavnije rečeno, žene koje su se organizovale radi postizanja zajedničkih ciljeva. Neki od tih ciljeva prvenstveno imaju u vidu dobrobit žena, ali mnogi se odnose na opštu dobrobit društva ili potlačenih manjina koje uključuju i muškarce i žene. Ženske organizacije koje se bave politikom i društvenim promenama sklone su da rade na ostvarenju ovog potonjeg cilja. Neke organizacije bile su ozbiljno uzdrmane sukobima i sporovima zbog pokreta za oslobođenje žena i feminizma kada su (uglavnom mlade) članice insistirale da bi seksističko tlačenje žena trebalo da bude isto tako značajno pitanje kao što su ekonomsko i političko tlačenje siromašnih, rasnih manjina i država u razvoju. Takve organizacije i ženski pokreti postoje širom sveta i, mada generalno nisu feminističkog usmerenja, uvereni su da rade na stvaranju humanijeg društva – društva kojim više upravljaju principi jednakosti i pravičnosti nego principi eksploatacije i ugnjetavanja.

Ženska prava tradicionalno podrazumevaju osnovna građanska prava i posebna prava koja bi svim ženama trebalo obezbediti zbog njihove reproduktivne funkcije, funkcije odgoja dece i “fizičke slabosti”. Održavanje kuće, rađanje i odgajanje dece smatraju se primarnim funkcijama žena, ali je ženama takođe dato pravo na rad, što u suštini znači pravo da budu deo radne snage zvaničnih ekonomskih struktura. Ovaj koncept rada, nasuprot zahtevima i borbi ženskog pokreta iz devetnaestog veka za uspostavljanje domena kućne ekonomije, pretpostavlja da rađanje, odgajanje dece i kućni poslovi nisu posao. On takođe pretpostavlja da ovaj “nerad” ni na koji način značajno ne doprinosi zvaničnoj ekonomiji, da će uvek biti primarna odgovornost žena i da neće biti plaćen (Lend /Land/, 1982). Prema tome, ako žene žele da ostvare svoje pravo na rad (izvan kuće) ili svoje pravo da učestvuju u političkom procesu, njima je potrebna posebna zaštita. Pristalice ženskih prava usredsredile su se na dobijanje plaćenog porodiljskog odsustva, ponekad u trajanju od šest meseci do godinu dana, pretpostavljajući da niko drugi osim majke ne može da se stara o bebi. Ova duboko ukorenjena pretpostavka nanovo se potvrđuje u neuspešnim parnicama kada očevi traže

takvo odsustvo. Ona takođe dokazuje suštinsku mizoginiju stava da su dojenje i odgoj dece sasvim privatne funkcije koje su nespojive sa radnim mestom ili javnim sferama. U ova ženska prava bila je uključena izvesna zaštita vezana za obavljanje određenog posla poput zabrane da žene obavljaju izvesne manuelne poslove ili da rade noću kada bi dolazak na posao ili odlazak kući mogao da ih izloži napadima razularenih muškaraca. O tome da neki od ovih načina zaštite ovekovečuju nejednakost žena govorili smo na drugom mestu. Oni su samo kozmetičke promene u suštinski eksploatatorskom sistemu.

Ženska prava takođe uključuju pravo glasa, pravo da se kandiduju i vrše političku funkciju, kao i sva tradicionalna zapadnjačka politička prava. Dok je pokret za pravo glasa žena ta prava smatrao fundamentalnim i univerzalnim pravima svih ljudskih bića, društvo kojim vladaju muškarci dalo im je ta prava, ali protumačivši ih u okviru ograničenja posebne i primarne odgovornosti žena kao majki i domaćica. Tako je i koncept ženskih prava postao način da se žene odvoje od ostalog dela čovečanstva i od “celovito ljudskog” muškog pripadništva ljudskoj vrsti, a ne da posluži osvetljavanju opšteg problema ljudskih prava. Međutim, čak su i feministkinje koje više vole da ženska prava ne odvajaju od ljudskih prava često bile primorane da se posebno založe za žene političke zatvorenice koje su samo zbog svog pola izložene brutalnijem ponašanju u pritvoru jer njihovi slučajevi dobijaju manju pažnju javnosti od slučajeva političkih zatvorenika muškaraca.

Ovo nam dalje otkriva način na koji se ženska pitanja odvajaju od opštih ljudskih pitanja čak i u sferi univerzalnih problema poput ljudskih prava. Kada je dobiju, ta posebna zaštita predstavlja pokušaj da se kompenzuje proces isključivanja žena iz politike i društva kao i istorijska nepravilnost prema njima. Pa ipak, iako je ta zaštita imala za cilj da ublaži ranjivost koju je patrijarhat nametnuo ženama, poslednjih godina se ta zaštita koristi da ovekoveči žensku ranjivost. Jedan od glavnih argumenata protiv donošenja Amandmana o jednakim pravima sastoji se u tome što će novi zakon ukinuti posebnu zaštitu žena. Ta posebna zaštita žena predstavlja, u stvari, glavnu potporu patrijarhata. Koliko god da mere za kontrolu naoružavanja služe da održe trku u naoružavanju odlažući zamašno razoružanje, posebna zaštita žena pomaže ovekovečenju ranjivosti i eksploataciji žena i dece.

Kada bismo uklonili tu nevinu i zaštićenu kategoriju ljudskog društva, slabe i nemoćne, tako što bismo joj garantovali fundamentalna prava i adekvatno tome podarili joj odgovornost (to jest, moć), muška struktura moći izgubila bi važno opravdanje za preveliki naglasak koji stavlja na odbrambeni

sistem. Patrijarhalna država je pregovarajući o društvenom ugovoru preuzela na sebe ekskluzivno pravo da koristi silu (moć prinude) da bi branila društvo koje je učinila ranjivim (jer se ono odreklo sposobnosti da se odupre prinudi) da bi zauzvrat štitila državu. Članovi društva više ne kontrolišu sopstvenu bezbednost. Ta nadležnost je predata državi i u većini slučajeva malo je podložna preispitivanju ili menjanju. Iako je korist od ovakvog oblika “razoružanja” istorijski očigledna u pogledu smanjivanja oružanih sukoba u okviru jedne države, ona nije doprinela smanjivanju oružanih sukoba između samih država. Naprotiv, ona je povećala verovatnoću i stepen međunarodnog nasilja, jer snage za odbranu konstantno rastu. Države sada tako snažno brane civilno stanovništvo da tom stanovništvu preti opasnost od potpunog uništenja. Troškove te odbrane, kao što smo videli, snose zaista nevinna ljudska bića koja nisu u stanju da se brane – siromašni i nejak, žene, deca i starci.

Posebna zaštita takođe ima za cilj da spreči priznavanje ženskih prava kao prava žena na osnovna univerzalna ljudska prava i da tim mehanizmom odvajanja nastavi da izoluje ženska pitanja od centralnih fundamentalnih koncepata politike i društvenog poretka. Ovo odvajanje takođe predstavlja značajnu prepreku, ne samo učešću žena u globalnom preobražaju, već i ostvarivanju globalnog preobražaja. Odvajanje i isključivanje žena su posebno jaki simptomi fundamentalnog problema seksizma i samim tim, kao što ćemo videti, doprinose kontinuitetu ratnog sistema. Međutim, veze između ljudskih prava, isključivanja žena, seksizma i ratnog sistema ostaju nejasne i neistražene.

Iako feminizam, a posebno radikalni feminizam, nastoji da se bavi fundamentalnijim pitanjima, feminizmu tek predstoji da se celovito pozabavi seksizmom u njegovim najdubljim korenima i u svim njegovim manifestacijama. Neke feministkinje su počele da insistiraju na tome da se ženski problemi mogu sagledati iz perspektive ljudskih prava. Izvesne feminističke frakcije koncentrišu se na negativne posledice koje seksizam ostavlja i na žene i na muškarce. One svoj cilj vide u oslobađanju svih ljudskih bića od njihovih ograničenja. Međutim, cilj feminizma, a čak i nekih šire shvaćenih aspekata tog pokreta, prvenstveno predstavlja uključivanje žena i ženske perspektive u sferu politike, intelektualnih aktivnosti, ekonomije i društva uopšte.

Poput drugih potlačenih grupa i mnoge žene su dospеле u fazu u kojoj svoje lične interese smatraju različitim od interesa grupe na vlasti. Ja verujem da je produžavanje te faze potencijalno destruktivna fiksacija koja bi mogla da

spreči značajne društvene promene, ali ta fiksacija je razumljiva s obzirom na to kako sudbina ženskog pokreta jača i slabi. Koncentrisanje na pitanja pravičnosti prema ženama zaista se može braniti, naročito imajući u vidu da su one sfere ljudske delatnosti koje podržavaju borbu za stvaranje humanijeg društva (mirovni pokret, studije svetskog poretka, proučavanje mira i pokreti za ostvarivanje ljudskih prava) posvetile malo pažnje ugnjetavanju žena. Feministkinjama, a posebno ženama koje se bave različitim profesijama, ali i naukom, i koje shvataju da je neophodno prevazići tu fazu, ponekad je teško da prihvate a naročito da rade u okruženju prožetom antifeminističkim, antiženstvenim i antiženskim stavovima koji postoje u tim profesijama kao i u celom društvu.

Mora se priznati, takođe, da kod nekih žena koje sebe smatraju feministkinjama postoji antimuški stav. U svom najnegativnijem obliku takav stav liči na takozvani obrnuti rasizam. To je posebno tačno ako taj stav koncentriše pažnju i strategiju na odvajanje života žena i njihovih interesa od života i interesa muškaraca i tako vodi ka daljoj fragmentaciji društva već obeleženog sukobima, prikazujući samo površinske nivoe konflikta. Ovaj antimuški stav, zasnovan na uverenju da su muškarci vršoci, ako ne i jedini inspiratori, ugnjetavanja žena podjednako je razumljiv kao i mizoginija koja izrasta iz potpune zavisnosti bebe od žene. Ta ljutnja i ogorčenost bili su isto toliko značajni za razvitak feminističke svesti koliko i odbacivanje majke za razvitak dece. Obe ove pojave trebalo bi prihvatiti kao rezultat okolnosti koje ih proizvode. Sa obema se moramo suočiti ako želimo da iskorenimo seksizam i agresiju koju on nameće. Gnev koji žene osećaju trebalo bi shvatiti i suočiti se s njim na drugi način, a ne otvorenom represijom niti stvaranjem društvenih normi koje će potlačene primorati da svoj gnev internalizuju.

Drugi oblik negativnog feminizma je, po mom mišljenju, onaj koji prihvata maskulinizaciju žena u želji da dokaže kako žene mogu da obave većinu poslova koje društvo rezerviše za muškarce. “Obaviti posao muški” često podrazumeva prihvatanje muških standarda čime se pojačavaju vladajuće muške vrednosti. Ja tvrdim da to samo daje novu podršku ratnom sistemu. Nastojanja da se usvoje muški, takmičarski, agresivni kriterijumi za postizanje uspeha sužavaju mogućnosti preispitivanja tih standarda i menjanje sistema, mogućnosti koje su se otvorile ulaskom žena u muški svet, u sferu javnog života. Pomenuta nastojanja omogućavaju uključivanje ženskog pokreta u sam proces maskulinizacije koji pothranjuje militarizam i nameće trku u naoružavanju. Pružajući ženama priliku da svom gnevu daju kakav takav

odušak da ne bi došlo do otvorenog sukoba, ali zadržavajući osnovni pritisak koji se protivi uticaju ženskih vrednosti na javnu politiku, takva maskulinizacija sprečava humanizovanje društvenog poretka. Jer, kako bi mnoge feministkinje potvrdile, za istinsko humanizovanje društva potrebna je uravnoteženija primena muških i ženskih vrednosti. Pozitivni, autentični atributi jednih trebalo bi da se dopunjuju sa odgovarajućim atributima drugih da bi uzajamnošću i pravičnošću zamenili postojeće stanje koje te attribute izopačava u mušku vlast i žensku potčinjenost.

Feministički koncept za koji se ovde zalažem ne pripisuje ženama urođenu sposobnost za veću osećajnost ili moralnije ponašanje niti pretpostavlja da su ženske vrednosti i karakteristike humanije od muških. Feminizam je, kako ga ja ovde shvatam, samo jedna komponenta šireg humanizma zamišljenog kao suprotstavljanje ugnjetavanju. On predstavlja sistem uverenja koji se suprotstavlja svim oblicima i ispoljavanjima seksizma; on želi da ih ukine i pretpostavlja da takvo ukidanje zahteva potpunu i pravičnu integraciju žena u sve sfere ljudskih delatnosti. Pored toga, on uključuje uverenje da je takva integracija isto tako neophodna radi ukidanja ratnog sistema. To je izričiti cilj studija svetskog poretka.

Vrednosti svetskog poretka: pokazatelji militarizma i seksizma

Studije svetskog poretka istražuju mogućnosti za ukidanje rata i razvitka miroljubivog i humanog globalnog poretka. Ovo istraživanje nudi najveći potencijal za integraciju feminizma i feminističkih perspektiva kako u proučavanju mira tako i u političkoj borbi za ostvarenje mira. Koncept studija svetskog poretka, koji predstavlja četvrtu perspektivu ovog rada, obezbeđuje normativni pristup globalnim problemima. On projektuje i procenjuje alternative postojećem sistemu koje bi mogle da ostvare vrednosti svetskog poretka i otvore mogućnosti za evoluciju miroljubivijeg i pravednijeg društvenog poretka. Ljudi koji prihvataju perspektivu svetskog poretka gledaju na takvu evoluciju kao na napredak ka univerzalnom uživanju u vrednostima koje smatraju fundamentalnim kriterijumom za procenu mira i pravde i tvrde da bi strukture jednog transformisanog globalnog sistema trebalo da podržavaju te vrednosti kao osnovne norme. U jednom od sledećih poglavlja objasniću da upravo te vrednosti, iz feminističke perspektive, nisu dovoljno prisutne u minimalnim standardima za stvaranje humanih normi i globalne transformacije. One nam, međutim, ipak daju neke osnovne smernice

za procenu stepena onih antiteza miru i pravdi, *nasilja* (to jest, nepotrebnog nanošenja štete životu i blagostanju koje se može izbeći) i *ugnjatavanja* (preprekama koje su stvorili ljudi da bi sprečili druge ljude u vršenju izbora i iskazivanju samoodređenja), koji karakterišu i povezuju seksizam sa ratnim sistemom. Na ovom mestu ću dati kratak pregled vrednosti svetskog poretka da bih ilustrovala prethodni iskaz, ali i da poduprem tezu da se suštinski napredak bilo ka miru ili ka pravdi ne može ostvariti bez uklanjanja seksizma.

Svaka od pet vrednosti svetskog poretka – ekonomska pravičnost, socijalna pravda, ekološka ravnoteža, političko angažovanje i mir – može se upotrebiti za dokazivanje činjenice da se postojeći globalni poredak, ratni sistem, održava uz pomoć nasilja i ugnjetavanja kao i da su žene veće žrtve sistema nego muškarci (Riardon, 1977b). Velika aktuelna osujećenost ovih vrednosti takođe navodi na pomisao da su i povećana militarizacija i jačanje muškog šovinizma simptomi autoritarnog sistema koji reaguje na pretnju svom kontinuitetu.

Stepen u kome je ekonomska pravičnost osujećena ratnom mašinerijom jasno se svake godine dokumentuje u časopisima *World Military* (Svet vojske) i *Social Expenditures* (Društvena potrošnja), publikacijama koje svake godine izdaje Rut Sivard. Izveštaj iz 1983. godine navodi podatke koji pokazuju da se siromaštvo u svetu povećava kao rezultat izdvajanja sredstava za vojne potrebe. On isto tako svedoči o zastrašujućem povećanju militarizacije, o čemu govori sve veći broj vlada koje su potpale pod kontrolu vojske, što potvrđuje da je javna potrošnja pokazatelj militarizma.

Osujećenje vrednosti ekonomske pravičnosti neizbežno je u ratnom sistemu (Melman, 1974). Rat je po samoj svojoj prirodi rasipnički. Fornari (1974) naglašava značaj tog rasipništva za psihološke korene rata, za hladni rat i za trku u naoružavanju.

Uloga ekonomske motivacije rata... izgleda da se ogleda u racionalizovanju i prikriivanju njegovih destruktivnih funkcija koje se, na kraju krajeva, izgleda mogu pronaći (na osnovu Butulovih istraživanja ekonomskih aspekata rata kao pira svečanog rasipanja i destrukcije, *potlača*, itd.) u sadomazohističkom svetu čoveka (Glaver /Glover, Garma). (str. 20-21)

Hladni rat ima sve karakteristike *potlača* ili takmičarske donacije (Marsel Mos /Manss/ i Žorž Bataj /Bataille/). Potlač je razmetljiv poklon velike vrednosti koji plemenski poglavica daje svom rivalu. Svrha ovog poklona je u tome da ponizi, izazove i obaveže primaoca koji zauzvrat mora da pređe preko poniženja, prihvati

izazov i ispuni obavezu primajući poklon; on kasnije mora da odgovori davanjem još većeg i vrednijeg potlača. Drugim rečima, on mora da vrati poklon sa kamatom.

Potlač, međutim, nije samo poklon. U svom najimpresivnijem obliku potlač predstavlja svečanu *destrukciju bogatstva* (kurziv B. R.). Plemenski poglavica se pojavljuje pred svojim rivalom gde na njegove oči naređuje da se zakolje nekoliko robova. Rival mora da odgovori naredbom da se zakolje još veći broj robova. Potlač je, dakle, čin razmetljivog uništenja čiji je cilj da se *zastraši rival* (kurziv B. R.) i da se, najzad, ostvari prestiž davaoca poklona ili unišitelja. Aktuelna besomučna trka u naoružavanju izgleda da je ciklus rasipničkog izazivanja u kome se oba suparnika, trošeći ogromno bogatstvo na naoružavanje, nadaju da će uplašiti drugog i dokazati sopstvenu superiornost. (str. 18-19)

Ako prihvatimo činjenicu da je javna potrošnja i pokazatelj brige za interese i dobrobit žena, Sjedinjene Države su primer paralelnog razvoja militarizma i seksizma. Nedavna takozvana budžetska kresanja, koja su preusmerila sredstva iz ekonomskih i socijalnih fondova u vojni, imala su najnegativnije posledice na žene. (Maloletna deca, manjine, kao i stari ljudi ozbiljno su time pogođeni; žene čine bar polovinu u pomenutim kategorijama.) Poslednjih godina drastično se povećao broj domaćinstava sa ženom kao glavom porodice koja se nalaze na granici siromaštva. Ekonomski dispariteti, oličeni u različitim nadnicama koje se kreću od 59 centi po satu za žene do jednog dolara po satu za muškarce i u radnom danu od 16 sati u slučaju žena nasuprot 8 sati u slučaju muškaraca, odavno predstavljaju najjasnije i najopštije pokazatelje diskriminacije prema ženama koji su i široko dokumentovani (Međunarodna organizacija rada).

Ako socijalnu pravdu definišemo kao pravičnost u dostupnosti svim povlasticama koje društvo nudi, možemo zapaziti da militarizacija ne samo da ograničava te povlastice čineći ih manje dostupnim siromašnima, već takođe usmerava distribuciju povlastica u korist vojske i onih koji su uključeni u ostvarivanje vojne gotovosti i u vojnu proizvodnju (na primer, za povećanje troškova vojne proizvodnje). Militarizacija isto tako vodi ka klasifikaciji nekih resursa sa višenamenskom (vojnomo i ne-vojnomo) upotrebom i davanju vojnoj industriji prioritetni pristup tim resursima, povećavajući važnost vojnih rešenja u vođenju politike (na primer, dodela nafte i strateških metala). Drugi primeri su pružanje mogućnosti za sticanje višeg obrazovanja u vojsci onima koji to inače sebi ne bi mogli da priušte na drugi način, to jest, onima sa ograničenim pristupom društvenim povlasticama; davanje većih sredstava iz

fondova za istraživanje naučnicima koji rade na poslovima vezanim za odbranu zemlje, a pre svega davanjem povlastica u klasnoj strukturi vojske. Iako je malo ljudi skromnog porekla među oficirima, a još manje u okviru komandnog kadra, mora se priznati da siromašni dečaci mogu da postanu uspešni ljudi zahvaljujući vojnoj službi.

Iako praktično sve ljudske aktivnosti zahtevaju diskriminativnost, *negativna diskriminacija* (Riardon, 1977a) – diskriminacija u dobijanju pristupa društvenim povlasticama na osnovu urođenih karakteristika ili drugih okolnosti u odnosu na koje pojedinci nemaju nikakvu kontrolu – predstavlja, po standardima svetskog poretka i većine drugih standarda društvenih nauka, primarni pokazatelj socijalne nepravde. Militarističke i seksističke norme ratnog sistema očigledne su u oblicima negativne diskriminacije koja karakteriše ratni sistem. Gledano iz feminističke perspektive i perspektive svetskog poretka standardni diskriminatorni obrasci otkrivaju da su najpovlašćenije grupe one koje su naizgled najkorisnije za održavanje borbene gotovosti ili one koje se smatraju jedinstveno sposobnim da joj pruže usluge od suštinskog značaja. U ovu drugu grupu spadaju naučna i tehnološka elita kojoj se daju veće privilegije, one koje su nekada bile rezervisane za stratejske i komandne elite. Tako je došlo do izopačavanja mnogih naučnih projekata zarad ciljeva ratnog sistema. Paradoksalna je činjenica da je pomeranje težišta u načinu ratovanja od umetnosti ka nauci odgovorno za neka manja zadiranja u tradicionalne obrasce diskriminacije koji su se više oslanjali na plan, komandu i vođenje borbe nego na tehnološku ili naučnu kompetenciju.

Ako prihvatimo koncept da je naš društveni sistem primarno ratni sistem, onda se ono što je korisno za vođenje borbe može smatrati fundamentalnim kriterijumom za društvenu vrednost koja se pripisuje ljudskim grupama. Isti taj fenomen koji je stvorio oficire od ljudi koji su se proslavili jašući na konju i topovsko meso od pešadije može da objasni činjenicu da muškarci iz manjinskih grupa često dobijaju povlastice i privilegije u vojsci, industriji, i u stručnim profesijama mnogo lakše nego žene iz vladajućih etničkih grupa. (Ima izuzetaka od ovog pravila u društvima koja imaju složenije kastinske i klasne strukture, posebno u slučajevima anglo-indijskih žena i žena iz Latinske Amerike. Čak i kada su profesionalno uspešne žene iz ovih grupa i dalje su izložene suptilnoj ali emocionalno veoma teško podnošljivoj psihosocijalnoj diskriminaciji.) Žene su tradicionalno imale posebnu funkciju u služenju ratnom sistemu koja se takođe ogledala u služenju industrijskoj

ekonomiji. Kao što socijalna analiza iz primarne ekonomske perspektive može da objasni da su ropstvo, rasizam i seksizam načini obezbeđivanja jevtine radne snage i osiguravanja njene reprodukcije (što je po nekim analizama bila primarna funkcija žena), tako feministička analiza svetskog poretka može njihov nastanak da objasni potrebom da se produkuje i reprodukuje topovsko meso. Feministička analiza takođe može da objasni zbog čega se površno (ili regulatorno) odbacivanje rasizma i seksizma u oružanim snagama razvilo manje ili više istovremeno sa pomeranjem težišta sa bojnog polja na tehnološko vođenje rata i stavljanjem strateškog naglaska na nuklearno a ne na konvencionalno oružje. Povećanje stanovništva više nije strateška prednost, a tehnološkom načinu ratovanja nije potrebno topovsko meso.

Tesna veza između militarizma i seksizma kao i njihova duboka ukorenjenost otkriva se takođe, po mom mišljenju, u diskriminaciji prema hendikepiranima i homoseksualcima. Potonji slučaj predstavlja posebno zlonameran oblik ginofobije. (Kao što ću kasnije pokazati, indoktrinacija mizoginijom je suštinski deo osnovne vojne obuke.) Trebalo bi imati u vidu da se povremeno homoseksualno ponašanje, posebno u isključivo muškom okruženju, toleriše i da ga društvo minimalno žigoše u sredinama kakve su zatvori i internati. Nikada se ne događa da neko bude izbačen iz zatvora zbog homoseksualnosti dok su slučajevi izbacivanja iz internata retki. U vojsci nije tako, mada moral i konvencionalna konzervativnost nisu tome razlog. Strah od ženskih osobina od suštinske je važnosti za vojničku socijalizaciju, i to s razlogom. Homoseksualni odnosi, kao i heteroseksualni, izloženi su riziku da poprime duboko žensku karakteristiku, osobenost da drugog volimo isto ili više od sebe i da se često izlažemo riziku ili smo spremni da se žrtvujemo za njegovo dobro. Kao što sam na drugom mestu primetila (Riardon, 1981) to je način da čovek postane heroj, ali vojska tako ne može da funkcioniše. U stvari, nijedna institucija koja zavisi od poslušnosti ne može tako da funkcioniše. Kad bi muškarci u toku borbenih dejstava bili suviše zaokupljeni stanjem svog "dragog druga", ne samo da bi im to verovatno odvlačilo pažnju od zadatka već bi uopšte uzev bili manje surovi.

Ovo nije argument koji podržava vojnu diskriminaciju prema homoseksualcima, jer smatram da homoseksualni muškarci ni na koji način nisu manje sposobni od žena za obavljanje tradicionalnih i savremenih muških funkcija. Taj argument ne ispušta iz vida brigu i ljudsko saosećanje koje su homoseksualni muškarci pokazivali prema drugovima po oružju. Naprotiv, ovaj argument, po mom mišljenju, otkriva glavni izvor seksističke represije i

to ne samo u vojsci već u svim autoritarnim društvima: duboki strah od ljudske sposobnosti da brinu o zaštiti drugih (Rivers, 1982). Zbog toga što briga za druge i zaštita drugih verovatno predstavljaju opasnost za bezuslovno prihvatanje autoriteta, one su primarno ograničene na privatnu i žensku sferu; zbog toga socijalna pravda, ali ne obavezno i ekonomska pravičnost, ima mali prioritet u autoritarnim društvima uopšte, a u militarističkim društvima posebno.

Briga i zaštita orijentisane su više ka pojedincu i odnosu između pojedinaca nego ka odnosu sa strukturama i pravilima. Kada se strukture ili pravila smatraju štetnim za pojedince, za posebno povezane pojedince (prijatelje, porodicu, izdržavana lica), ženska perspektiva bi dovela do nepoštovanja tih pravila ili do zaobilazanja dotičnih struktura (Giligan /Gilligan/, 1982). Bespogovorno prihvatanje pravila i struktura od suštinske je važnosti za autoritarnu vlast. Socijalna pravda više zavisi od poštovanja pojedinaca i manje je apstraktna od neodređene pravde jer se može zamisliti i opisati u pojedinačnim slučajevima konkretnog ljudskog iskustva. Autoritarna vlast generalno zapostavlja pitanja socijalne pravde u tim ljudskim okvirima. Često se, međutim, događa da se posebno u socijalistički orijentisanim autoritarnim režimima pitanja socijalne pravde preobraćaju u ekonomska ili strukturalna pitanja. Na taj način, iako žene i manjine i dalje mogu biti predmet drugih oblika ugnjetavanja, manje je verovatno da će biti užasno siromašne. Ekonomske povlastice se, međutim, stvaraju i dodeljuju apstraktnim kategorijama koje se obično određuju prema ekonomskoj funkciji (na primer, fabričkom radniku, profesoru, izdržavanoj deci). Pametne autoritarne države ponekad čak mogu da stvore sliku o tome kako brinu o svom stanovništvu i o njegovoj zaštiti. To se lakše ostvaruje ako je vlast oličena u ženi ili ako vlastodržac ima "odanu ženu koja mu pomaže". Iako takve slučajeve možemo naći u bližoj prošlosti, Eva Peron još uvek predstavlja sjajan primer takve vrste.

Briga i zaštita su takođe od suštinskog značaja za ekološku ravnotežu. Na neki način taj značaj odražava istinsku genijalnost pristupa koji ima svetski poredak, jer je on u odnosu na svaki drugi pristup zaista sveobuhvatan kako u pogledu funkcionalnih sistema tako i u pogledu globalnih sistema. Taj pristup, isto tako, predstavlja vrednost koja afirmiše život, odnosnu vrednost koja se može ostvariti samo u kontekstu dubokog poštovanja prirode. Svi ovi atributi omogućavaju da se ekološka ravnoteža sagleda kao jedina ženska vrednost od onih pet koje usmeravaju studije svetskog poretka.

Ženske vrednosti su ličnije i manje apstraktne od muških vrednosti. To je očiglednije kod individualnih, ljudskih pokazatelja nego kod institucionalnih pokazatelja koji su prožeti muškim vrednostima. Iako nam može izgledati kao kontradikcija, ženske vrednosti su više fizičke u telesnom smislu od muških vrednosti. To je bez sumnje tako zbog dihotomije između uma i tela koju je uglavnom nametnula Zapadna kultura, što je aspekt istog onog dualizma koji odvaja muško od ženskog u skladu sa muškim i ženskim obeležjima roda. Po toj podeli muškoj polovini se iz skupa ljudskih karakteristika pripisuje um, a ženskoj telo. Bog može biti muškarac, konačni tvorac, ali životna sila i izvor hrane je žena – Majka priroda. (Ovaj primalni ženski roditelj bio je divinizovan nezavisno, ponekad kao viši po hijerarhiji, ali i zajedno sa muškim bogovima u ranijim ljudskim kulturama.) Sposobnost rađanja, najvažnija od svih bioloških funkcija, bila je glavna karakteristika ženskog identiteta. Ta sposobnost je dovela do stvaranja sindroma “biologije kao sudbine” koji je žene isključio iz funkcija vezanih za intelekt i odlučivanje i praktično ih učinio “ženskim evnusima” (Grier /Greer/, 1971). Ali, ta sposobnost im je podarila poseban odnos sa prirodom i drugim misterijama što objašnjava žensku intuiciju, onaj poseban oblik holističkog mišljenja koji je u današnje vreme priznat kao autentičan misaoni proces.

Pretnja ekološkoj ravnoteži, više od drugih pitanja svetskog poretka, ukazuje na destruktivne posledice dihotomije između “čoveka” i prirode što je ljudsku vrstu nateralo da povede pravi rat protiv prirodnog okruženja. Ekološka ravnoteža takođe pokazuje stepen u kome se sam ratni sistem održava ubijanjem Majke zemlje, iscrpljivanjem prirodnih izvora i zagađivanjem atmosfere do čega dovode proizvodnja i isprobavanje oružja. Ekološko razaranja je, u svojoj osnovi, mizogino. Ono nije, kao što neke feministkinje tvrde, ilustracija pojma da su muške sile izazivači smrti a ženske stvaraoци života. Naprotiv, ono je samo još jedna posledica muškog poriva da vrši kontrolu i vlast nad ženama – poriva, koji ima većina muškaraca ali i neke žene, a koji muška vlast projektuje u društvo. Silovanje planete Zemlje najprikladnija je metafora za to skrnavljenje, za proces u kome je stvorena mogućnost da se ova opustošena planeta uništi. Sudbina Zemlje na taj način postaje slična sudbini miliona silovanih žena kojima je, kao kulminacija početnog zločina, na kraju oduzet i život.

Procena vrednosti angažovanja u politici otkriva da u svetskim političkim strukturama postoji dovoljna količina represije koja samo potvrđuje stav da je aktuelni svetski poredak autoritaran i da u procesu militarizacije sve više i

postaje takav što je neizbežan rezultat države nacionalne bezbednosti (Krejen /Crahan/, 1982). Veze između militarizacije i političkog ugnjetavanja od suštinskog su značaja i za proučavanje mira i za studije svetskog poretka koje su dovoljno dokumentovane i o kojima se naširoko diskutovalo tako da ih je na ovom mestu dovoljno samo u najkraćem spomenuti.

Obratićemo pažnju na dve najvažnije činjenice: 1) na psihološke faktore koji većinu ljudi navode da ograniče svoje političko angažovanje kada je navodno ugrožena bezbednost zemlje i 2) na odnos između političkog angažovanja žena i nivoa političke slobode i demokratskih principa uopšte. Kao što smo prethodno spomenuli, što je režim represivniji to je verovatnije da će biti seksističkiji. Seksizam, militarizam i represija su emocionalno uslovljeni. Njih proizvode strah i pojačano zastrašivanje, a opstaju u velikoj meri kao posledica paralize kritičke sposobnosti građanstva. Fornari (1974) primećuje:

Baveći se problemom emocionalnih implikacija fenomena rata, Butul dolazi do zaključka da je dovoljno ubediti ljude da im neko pretilo da bi oni bili spremni da se odreknu svojih prava. U skladu s tim, on definiše suverenitet kao “*pravo dato jednom da zastrašuje druge.*”

Otupljivanje ljudske kritičnosti koje se prvenstveno ogleda u paralisiranju njihove sposobnosti da racionalno procenjuju destrukciju jedna je od tipičnih posledica ratnog poriva.

Druga činjenica koju seksizam u politici otkriva pokazuje da većina naših postojećih političkih struktura i praksi ima korene u patrijarhatu. Nasuprot stavovima koje izražava fon Klauzevic (von Clausewitz), politika kao iskazivanje moći više je plod ratnog sistema nego što je obrnut slučaj, s obzirom na to da je politika u istoj meri kao i rat po svojoj suštini muška aktivnost. Ovaj stav proističe iz činjenice da se politikom, čak i danas, pre svega bave muškarci, u skladu sa muškim standardima i u muškom stilu. Uspeh u politici kao i u ratu smatra se dokazom muškosti i zahteva određeni stepen krvoločnosti (Birgit Brok-Utne /Brock-Utne/, 1981, str. 33-37, 50-51). Nema veće potvrde ovog zahteva od političkog uspeha najmoćnijih žena na svetu koje i dalje moraju da dokazuju svoju čvrstinu čak i (posebno) pošto su dosegle vrhunac moći.

Isključivanje žena iz sfera političke moći koje istrajava generacijama, iako su to pravo dobile u većini Zapadnih zemalja, predstavlja značajnu činjenicu u

održavanju ratnog sistema. Ta činjenica upada u oči jer žene postaju sve više politički angažovane u svojim mirovnim inicijativama, a kako razlike između glasača i glasačica postaju sve izraženije, to dovodi do toga da mediji često govore o jazu između rodova.

Džudit Stim (Judith Steihm), politikolog feminističkog opredeljenja, polazeći od veberovske "definicije države kao institucije koja ima monopol nad zakonitom upotrebom sile unutar određenog geografskog područja," pruža nam još jedan uvid u vezu između seksizma i ratnog sistema koji proističe iz koncepta političkog angažovanja.

Argument za to u osnovi leži u činjenici da je po definiciji funkcija države da upravlja društvenom silom. Međutim, ženama je u svakoj državi zabranjeno da upotrebljavaju državnu silu. Rezultat toga je da su žene u svakoj državi građani nižeg reda bez obzira na to šta zakon kaže i bez obzira na to kako one sebe vide... Bilo je pokušaja da se objasni odsustvo žena sa položaja na koje se dolazi izborima ili naimenovanjem. Neki autori se, naravno, pozivaju na "prirodu" kao na objašnjenje; drugi ukazuju na prekid karijere zbog rađanja dece, na nedovoljno pravno obrazovanje žena kao i na muške predrasude. Međutim, ako se vratimo Veberu (Weber) pojavljuje se još jedna mogućnost. Ona se ogleda u činjenici da je osnovna i monopolska funkcija države da primenjuje silu bilo u korist svojih građana, bilo protiv njih, bilo sa njima protiv spoljašnjeg neprijatelja. Ako žene neće, ne mogu ili se misli da neće ili da ne mogu da primenjuju silu, onda su one loši kandidati za položaje na kojima počiva odgovornost za vršenje prinude. Međutim, izgleda da javno mnjenje smatra da su žene veoma prihvatljive kao vladini službenici na mestu sudija; one su takođe prihvatljive kao članice zakonodavnih tela gde mogu da pomognu u obezbeđivanju budžeta i stvaranju pravila o upotrebi sile i prinude (policije i vojske); one su izgleda najmanje prihvatljive na položajima izvršne vlasti, kao službenici koji moraju da sprovode odluke i lično daju uputstva. Takav stav nije nužno iracionalan s obzirom na to da samo mali broj žena biva obučen, bilo teorijski ili praktično, za zadatke koje obavljaju službenici izvršne vlasti. (Stim, 1979)

Postoji, takođe, razlog za sumnju da se žene isključuju iz razgovora o razoružanju jer cilj takvih razgovora, naravno, nije razoružanje (Johansen, 1978a). Feministkinje koje su kao posmatračice prisustvovalе Drugom specijalnom zasedanju Ujedinjenih nacija o razoružanju (SSDII) izrazile su, praktično posle prvog dana, sumnju da će doći do bilo kakvog pozitivnog rezultata. Na ovom zasedanju bilo je još manje delegatkinja nego na Prvom specijalnom zasedanju gde ih je bila tek nekolicina.

Naravno da je strah od podjednakog učešća žena u politici sasvim opravdan. Dok se žene protivnice feminizma možda plaše da će punopravni građanski status za žene podrazumevati služenje vojske, još dublji strah postoji u okviru muške strukture moći u pogledu toga šta politička jednakost može da znači za celokupni sistem. Najviše od svega ih plaši pitanje, pod uslovom da žene uđu u politiku i dobiju istu moć kao muškarci, a moć je suština muškosti, šta će se onda dogoditi sa muškim identitetom koji je toliko zavisian od te jedine prednosti koja ih uzdiže u odnosu na žene. Jevrejske feministkinje skreću pažnju na efekat pojačavanja svesnosti prisutan u tradicionalnim molitvama kojima se muškarci zahvaljuju Bogu što nisu rođeni kao žene. Isključivanje žena iz politike i rata pre svega je način da se one spreče da povrate apsolutnu kontrolu koju su u detinjstvu imale nad muškarcima kao i da se očuva muški identitet koji delimično izrasta u procesu odvajanja od majke, a samim tim i od žene uopšte. Strah od gubljenja identiteta dublje je ukorenjen čak i od straha o kome govori Keril Rivers (Caryl Rivers) (1982) u članku "Smrt Amandmana za jednaka prava i strah od novih žena," u kome tvrdi da će sve žene početi da liče na muškarce ako ostvare političku jednakost. (Kao što Riversova naglašava, u pitanju je i strah da se ne izgubi besplatan ručak koji se temelji na neplaćenom ženskom radu.)

Mir kao vrednost svetskog poretka, po mišljenju istraživača, uopšte uzev ima konotaciju takozvanog negativnog mira, to jest odsustva rata. Glavna sila koja operiše protiv tako definisanog mira jeste trka u naoružavanju. Nijedan drugi faktor ne pokazuje celovitije povezanost seksizma i militarizma kao što je pokazuje trka u naoružavanju, a posebno trka u nuklearnom naoružavanju. Irma Garsija Čafardet (Garcia Chafardet) smatra da nijedan drugi faktor ne otkriva preciznije onaj seksizam koji počiva u srcu ratnog sistema i koji izopačava muškost i ženskost radi održavanja ženske inferiornosti. Izopačavanje seksualnosti u muške i ženske uloge i muško i žensko ponašanje rezultat je straha koji predstavlja jednu od najfundamentalnijih prepreka miru. Briga za bezbednost, ekonomske preokupacije, ideološka nepopustljivost, pa čak i poricanje smrti, sve je to od sekundarnog značaja u odnosu na osnovni i fundamentalni strah, strah od kastracije koji je prava prepreka razoružavanju (Fornari, 1974).

Falički karakter oružja uopšte, a nuklearne trke u naoružavanju posebno, primetile su feministkinje i neki psihijatri (Fornari, 1974, str. 98), ali se tom činjenicom nisu značajno pozabavili ni kreatori politike ni istraživači zauzeti rvanjem sa preprekama razoružavanju. Pa ipak, to je najočigledniji psihološki

faktor koji je u igri u celom tom maćizmu trke u naoružavanju kao i u ponašanjima približavanja i izbegavanja koja su vidljiva u pregovorima o kontroli naoružavanja i o razoružavanju. Značajno je objasniti zbog čega se neke žene više zalažu za razoružavanje od muškaraca jer nam to otkriva potencijalno presudnu i važnu vezu između muškog identiteta i rata. Ako žene mogu da postanu slične muškarcima angažujući se u politici, muškarci mogu da postanu slični ženama ako više ne mogu da ratuju. I kao što je svakoj ženi usađen strah od “sudbine gore od smrti “ to jest od “gubljenja časti” zbog silovanja, tako i svakog muškarca od malena uče da se plaši mogućnosti da postane sličan ženi. Od takvih sudbina (feminiziranog muškarca ili obeščašćene žene) beži se u stilu slogana “bolje mrtav nego komunista” i “bolje smrt nego sramota” koji su ilustracija mentaliteta sklonog militarizmu. Ja iskreno verujem da je taj mentalitet imao ogromnog uticaja na događaje koji su doveli do krize u nuklearnoj trci u naoružavanju.

Većina čitalaca popularnih knjiga o raznoraznim skandalima očekivala je samo golicavost od nedavno objavljenog bestselera u kom se slavi radosno seksualno oslobođenje savremene Amerike i stvaranje faličke kulture. Opis Kenedijeve administracije kao faličke predsedničke vlasti ličio je na senzacionalan ekspeze o angažovanju najboljih i najumnijih ljudi u tom pokretu oslobođenja (Teliz /Talese/, 1980). Međutim, ta saznanja su, u stvari, pružila novi uvid u pitanje “raketne pukotine” u predsedničkoj kampanji kao i u neka prilično zabrinjavajuća pitanja o maćizmu američke spoljne politike i u naš falički pristup nacionalnoj bezbednosti. Ta aluzija takođe nagoveštava pojam nuklearizma koji je izneo Robert Lifton (Lifton & Falk, 1982), po kome smo mi praktično počeli da obožavamo oružje. Podsećajući nas na činjenicu da su drevni ratnici imali kult obožavanja falusa, on nas poziva da obratimo veću pažnju na tu duboku psihološku ukorenjenost i isprepletanost seksizma i ratnog sistema. Bez boljeg razumevanja kako ta ukorenjenost utiče na naše političko ponašanje i naše političke institucije, male su šanse da se ostvari mir kao prva i fundamentalna vrednost svetskog poretka.

Vrednosti svetskog poretka predstavljaju, po mom mišljenju, human i univerzalan skup vrednosti koje bi mogle da posluže kao kriterijumi za stvaranje vizije o boljem globalnom poretku. One daju smernice za stvaranje novih institucija koje treba da obezbede miroljubiv i pravedan društveni poredak. Ostvarivanje ovih društvenih vrednosti počiva u sferi formiranja, uglavnom, političkih institucija. Međutim, stvaranje političke sile i mobilisanje ljudi radi podrške ovim vrednostima zahteva zainteresovanost i

angažovanje koji su po svojoj prirodi duboko lični. Svako od nas treba da shvati kako u strukturnom, eksplicitnom smislu društva i politike tako i u suptilnom, implicitnom smislu ljudskog uma koliko smo svi duboko uslovljeni ratnim sistemom i njegovim seksističkim temeljima. Naše sopstvo kao i istorijske okolnosti u kojima se nalazimo vuku koren iz komplikovanog i bliskog uzajamnog dejstva psiholoških sila i društveno-političkih struktura što je dovelo do stvaranja naše kulture. Seksizam i rat su kulturni problemi koji ne mogu biti osvetljeni, a još manje razrešeni, isključivo psihološkim ili samo strukturnim pristupom kao što ne mogu biti razrešeni ni uzajamnom izolacijom. Čini mi se da pojam *recipročne uzročnosti* nudi mogućnost da se obezbede i znanje i strategije koje adekvatno i efikasno kombinuju lično sa političkim u jedinstvenu strategiju za prevazilaženje identičnih problema seksizma i rata.

(Betty A. Reardon, *Sexism and the War System*, Teachers College, Columbia, New York, 1985.)